

بررسی موانع و مشکلات دوره های آموزشی ترویج کشاورزی از دیدگاه
کشاورزان شرکت کننده در دوره ها
(مطالعه موردی: شهرستان دزفول)

محسن نظرزاده زارع^۱
کمال درانی^۲
مسعود غلامعلی لواسانی^۳

چکیده

خدمات ترویج و زحمات مروجین در سراسر جهان جهت بالا بردن توان اکتسابی کشاورزان از طریق آموزش و در جهت افزایش کمی و کیفی محصولات کشاورزی است. کشاورزی و ترویج کشاورزی در عصر حاضر به خصوص در کشورهای جهان سوم با مشکلاتی جدی مواجه هستند که یافتن راهکارهای مناسب برای آنها چندان آسان نیست. هدف کلی این پژوهش بررسی موانع و مشکلات دوره های آموزشی ترویج کشاورزی از دیدگاه کشاورزان شرکت کننده در دوره های ترویج شهرستان دزفول در سال ۸۸ می باشد. روش تحقیق پژوهش حاضر، پیمایشی از نوع تحقیقات توصیفی می باشد. جامعه آماری این پژوهش را تعداد (N=۵۰۶۰) نفر از کشاورزان شرکت کننده در دوره های ترویج شهرستان دزفول در سال ۱۳۸۸ تشکیل می دهند. که از جامعه آماری فوق تعداد (n=۴۶۶) نفر با استفاده از روش نمونه گیری طبقه ای - نسبی به عنوان نمونه انتخاب شدند. جهت گردآوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که روایی آن توسط اساتید راهنما و مشاور و همچنین کارشناسان ترویج و پایایی آن پس از انجام یک پیش آزمون و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۸۵)، مورد تأیید قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش وزن دهی سؤالات و همچنین روش های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین) و آمار استنباطی (آزمون خی دو) با استفاده از نرم افزار SPSS استفاده گردید. برای رسیدن به اهداف پژوهش، چهار سؤال پژوهشی در نظر گرفته شد که نتایج بدست آمده از یافته ها نشان داد که، مشکلات و موانعی از قبیل، عدم تناسب زمانی دوره های برگزار شده با شرایط زمانی کشاورزان، عدم تناسب محتوای ارائه شده در دوره ها با نیازهای آموزشی و شغلی کشاورزان، استفاده کم از مروجین باتجربه و آگاه نسبت به مسائل روز کشاورزی، استفاده کم مروجین از وسایل آموزشی و کمک آموزشی، عدم دسترسی کشاورزان به محتوای آموزشی دوره ها در قالب محمل های اطلاعاتی چون جزوات آموزشی و سی دی، عدم اطلاع رسانی به موقع به کشاورزان در زمینه برگزاری دوره ها، و پایین بودن سطح سواد کشاورزان، از جمله مشکلات دوره های ترویجی برگزار شده در شهرستان دزفول بوده است.

واژگان کلیدی: آموزش، ترویج کشاورزی، دوره های آموزشی ترویج کشاورزی، کشاورزان، شهرستان دزفول

۱ کارشناس ارشد آموزش بزرگسالان دانشگاه تهران Nazarzadehzareh@gmail.com

۲ دانشیار گروه روش ها و برنامه آموزشی - درسی دانشگاه تهران

۳ استادیار گروه روانشناسی تربیتی و مشاوره دانشگاه تهران

شکی نیست که آموزش می تواند قدرت بازدهی کشاورزان را افزایش و آنها را قادر سازد تا از پیشرفت های تکنولوژی و علمی استفاده کنند و از مزایای آن بهره مند گردند و میزان تولید محصولات خود را در واحد سطح افزایش دهند و با آگاهی و علم و اطلاع از مکانیزم قیمت ها و وضعیت بازار و بکارگیری اصول اقتصادی در تولید، درآمدهای خود را افزایش داده و بالاخره بتوانند سطح زندگی خود را بالا برند (مالاسیس، ۱۳۶۹: ۵)^۱. بنابراین در برنامه های کشاورزی همه کشورها بالاخص کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، آموزش و ترویج از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد، زیرا در رشد کشاورزی و ارتقاء دانش فنی کشاورزان نقش اساسی و مهمی را ایفا می کنند.

از نظر رولینگ؛ ترویج نوعی مداخله گری است که بوسیله یک مؤسسه برای ایجاد تغییرات داوطلبانه رفتار و در راستای منافع جمعی بنا می شود (رولینگ به نقل از شاعری و سعدی، ۱۳۸۲: ۱۱۲). براساس این تعریف، ترویج می تواند در هر فعالیتی که در راستای توسعه طراحی شده است وارد عمل شود، به همین دلیل امروزه فعالیت های ترویج در زمینه توسعه روستایی، کشاورزی، منابع طبیعی، بیابان زدایی و غیره گسترش یافته است (به نقل از شاعری و سعدی، ۱۳۸۲: ۱۱۲).

بنابراین یکی از روش هایی که منجر به استفاده صحیح از منابع در بخش کشاورزی می گردد ترویج کشاورزی است، که این ترویج در افزایش آگاهی فنی کشاورزان و رشد کمی و کیفی محصولات آنها نقش مهمی دارد. متقاعد کردن کشاورزان نسبت به نقش فعالی که در امر کشاورزی ایفا می کنند و تشویق و ترغیب آنها به شرکت در این دوره ها شاید یکی از ملزومات برگزاری دوره های ترویج کشاورزی باشد.

برنامه های ترویج کشاورزی در صورت تدوین صحیح بطور رسمی و غیررسمی می توانند توانائی لازم را در قشر تولید کننده محصولات کشاورزی جهت به کارگیری فنون پیشرفته در تولید ایجاد نماید (ون دن بن و هاوکینز، ۱۳۸۵: ۷)^۲.

کشور ما نیز هم پای سایر کشورهای دنیا در ۵۰ سال اخیر برای رشد و توسعه در بخش کشاورزی و همچنین ارتقاء آگاهی های حرفه ای کشاورزان خود شروع به برگزاری دوره های ترویج کشاورزی در

¹ Malasys

² Van den Ban and H.S. Hawkins

مناطق مختلف کرده است. پژوهش های مختلفی نیز در این زمینه چه در کشور ما و در سایر نقاط مختلف دنیا صورت گرفته که در ذیل به نمونه ای از آنها اشاره شده است:

عزت اله کرمی (۱۳۶۱) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر در ناموفق بودن مروجین کشاورزی که در واقع همان مشکلات ترویج است پرداخت و نتایج زیر را بدست آورد:

- نبودن ارتباط بین مروج و مراکز تحقیقاتی و علمی.
- فراهم نبودن سایر امکانات جهت توسعه کشاورزی.
- روشن نبودن هدف ها و سیاست های وزارت کشاورزی برای مروجین.
- شرکت ندادن و نظرخواهی نکردن از مروجین در فعالیت های نظری پخش کود و بذر و همچنین دادن وام و اعتبارات به کشاورزان.
- عدم وجود یک سیستم صحیح ارزشیابی فعالیت های مروجین و کارشناسان.
- کم بودن امکانات ترقی مروجین.

بهرام رئوفی (۱۳۶۷) در پژوهشی به بررسی مسایل و مشکلات ترویج کشاورزی در ایران با استفاده از نظرات مروجین و کارشناسان نمونه کشور پرداخت. که نتایج زیر را در برداشت: عدم توجه به ترویج کشاورزی، نظام تشکیلاتی، وسایل و امکانات، کارکنان و آموزش آنها.

مصطفی کرباسیون (۱۳۸۳) در پژوهشی به بررسی فواید دوره های آموزش ترویجی کشاورزی و ویژگی های مروجین این دوره ها از دید کشاورزان پرداخت و نتایج زیر را بدست آورد:

- از دیدگاه کشاورزان مهمترین انگیزه برای شرکت در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی، کسب دانش های جدید، کسب مهارت ها و تجارب و علاقه شخصی آنهاست .
- از دید کشاورزان، دوره های آموزشی ترویج کشاورزی برای آنها مفیدند ولی از نظر آنها این دوره ها نیاز به یک بازنگری دوباره در بعضی از ویژگی های آنها از جمله نحوه استفاده از تکنولوژی های جدید و شیوه امتحانات دارند.
- دوره های ترویج باید به خوبی براساس تجربیات و ویژگی ها کشاورزان شکل بگیرد و روش های تدریس به کار برده شده در این دوره ها باید با فرهنگ و زبان کشاورزان و با آگاهی از مشکلاتی که کشاورزان با آنها مواجه اند در ارتباط باشند.

- از دید کشاورزان دوره های ترویج کشاورزی بیشتر باید مشکلاتی که کشاورزان با آنان مواجه اند را ارائه دهند و همچنین محتوای این دوره ها باید براساس این مشکلات طراحی شود.

- از دیدگاه خیلی از کشاورزان مدت زمان دوره ها باید کوتاه و فشرده باشد، و از نظر آنها این دوره ها زمانی مؤثر واقع می شوند که آموزش ها براساس نیازهای کشاورزان صورت گیرد.

ایونسون^۱ (۱۹۹۸) در پژوهشی به بررسی اثرات آموزش های ترویجی بر رشد محصولات کشاورزی در کشور افریقای اتیوپی پرداخت. نتایج این پژوهش نشان داد که بازگشت به آموزش ثانویه می تواند به کشاورزان جهت ورود به تغییرات سریع محیطی و تکنولوژیکی کمک کند و همچنین در تولید محصولات کشاورزی مؤثر واقع شود. این پژوهش نشان داد که داشتن تحصیلات ابتدایی (اولیه) برای کشاورزان ضروری و دارای منافع مثبت و قابل توجهی است، به همین دلیل ارتقاء تحصیلات از طریق آموزش های ثانویه به افزایش تولید بیشتر در کشاورزی کمک می کند. همچنین این پژوهش نشان داد که افزایش تولید محصولات در روستاها تابعی از افزایش میانگین آموزش در روستاهاست.

ویر^۲ (۱۹۹۹) در پژوهشی به بررسی اثرات ترویج کشاورزی بر روی کشاورزی در کشور افریقای کنیا پرداخت، که نتایج حاصل از آن نشان داد که برنامه های ترویج کشاورزی در توسعه کشاورزی یک بحث مهم به شمار می روند. این پژوهش بیان داشت که رهیافت مدرسه کشاورزی الگویی را برای تغییر و ترویج کشاورزی ارائه داده که شامل به کار بردن الگوهای مشارکتی در جهت کمک به توسعه و ارتقاء مهارت های تحلیلی، تفکر انتقادی و تفکر خلاق در کشاورزان و کمک به آنها برای گرفتن تصمیمات بهتر در امور کشاورزی بوده است. این پژوهش بیان داشت که مروجین کسانی هستند که کار نظارت را به عهده دارند و به عنوان یک تسهیل گر در فعالیت ها عمل می کنند. آنها فعالیت های یادگیری کشاورزان را رهبری می کردند، و به کشاورزان یاد می دهند که چگونه مسائل و مشکلات در زمینه کشاورزی را بصورت مستقل حل کنند.

با بررسی پژوهش های انجام شده در این زمینه، مشخص شد که این دوره های با مسائل و مشکلاتی مختلفی روبرو هستند و نتوانسته اند آن طور که باید و شاید به رشد کشاورزی و ارتقاء آگاهی های حرفه ای کشاورزان کمک شایانی کرده باشد. شاید بتوان یکی از دلایل این موفقیت کم را در بی توجهی دست

¹ Evenson, 1998

² Weir, 1999

اندرکاران، سیاست گزاران و برنامه ریزان امر ترویج به نظرات و دیدگاه های کشاورزان شرکت کننده در این دوره ها برشمرد، از آنجا که کشاورزان مخاطبان اصلی این دوره ها به شمار می روند، لذا شناسایی موانع و مشکلات دوره های برگزار شده از دید آنها و همچنین ارج نهادن به نظراتشان و مشارکت دادن آنها در طراحی و برگزاری دوره های آتی به عنوان یکی از پیامدهای این شناسایی، می تواند به رفع موانع و مشکلات پیش روی این دوره ها و برگزاری هر چه بهتر این دوره ها در آینده کمک کند.

از آنجا که شهرستان دزفول با داشتن ۴۷۱۸ کیلومتر مربع وسعت اراضی و دارا بودن هشت مرکز ترویج و خدمات کشاورزی، هر ساله پروژه های آموزشی - ترویجی گوناگونی را ارائه و اجرا می کند. تا از این طریق بتواند قدم در راه رسیدن به کشاورزی پایدار بردارد و این امر جز با صرف وقت و آموزش های ترویجی و توجیه و ترغیب کشاورزان برای شرکت در این دوره ها میسر نمی باشد (اداره ترویج و نظام بهره برداری شهرستان دزفول، ۱۳۸۶ : ۷). لذا با توجه به برگزاری دوره های ترویجی به صورت سالیانه در این شهرستان، در این پژوهش سعی ما این است تا از طریق بررسی دیدگاه های کشاورزان شرکت کننده در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی در شهرستان دزفول از موانع و مشکلات پیش روی این دوره ها مطلع شویم، و با برطرف کردن موانع و مشکلات پیش روی این دوره ها در ارتقاء کیفی دوره ها و اصلاح شیوه های ارائه برنامه های ترویجی، به رشد کمی و کیفی آنها در آینده کمک نماییم.

با توجه به مسئله پژوهش، هدف کلی پژوهش حاضر بررسی موانع و مشکلات دوره های آموزشی ترویج کشاورزی از دیدگاه کشاورزان شرکت کننده در دوره های شهرستان دزفول در سال ۱۳۸۸ می باشد. اهداف اختصاصی پژوهش نیز عبارتند از:

- بررسی موانع و مشکلات مربوط به روش های آموزشی و مروجین در دوره های ترویج از دیدگاه کشاورزان.
- بررسی موانع و مشکلات مربوط به زمان، مکان برگزاری و منابع آموزشی دوره های ترویج از دیدگاه کشاورزان.
- بررسی موانع و مشکلات مربوط به محتوای آموزشی دوره های ترویج و تناسب آن با نیازهای آموزشی کشاورزان از دیدگاه کشاورزان.

- بررسی موانع و مشکلات مربوط به ایجاد انگیزه، تشویق و ترغیب کشاورزان جهت شرکت در دوره های ترویج از دیدگاه کشاورزان.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری آن تعداد (N=5060) نفر از کشاورزان (شهری و روستایی) ساکن شهرستان دزفول که در دوره های آموزشی ترویج مراکز خدمات ترویج کشاورزی در سال 1388 شرکت کرده اند تشکیل می دهند. برای مطالعه جامعه آماری فوق از روش نمونه گیری طبقه ای-نسبتی استفاده شد و تعداد (n = 466) کشاورز از بین کشاورزان ساکن شهر و روستا انتخاب شدند.

اطلاعات مورد نیاز برای این پژوهش نیز از طریق پرسشنامه محقق ساخته گردآوری شد، که روایی پرسشنامه براساس نظرات اساتید راهنما و مشاور و همچنین مشورت با متخصصین ترویج مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. پایایی پرسشنامه نیز با انجام یک پیش آزمون با 30 نفر از کشاورزان و با استفاده از ضریب آلفای کرانباخ مورد تأیید قرار گرفت. مقدار ضریب آلفای کرانباخ برای پرسشنامه (0.85) بدست آمد که این ضریب آلفا نشان از پایایی بالای سؤالات پرسشنامه می باشد.

پرسشنامه مذکور شامل 4 بخش بود که بخش اول آن شامل بررسی موانع و مشکلات مربوط به روش های آموزشی دوره های برگزار شده، بخش دوم پرسشنامه به بررسی موانع و مشکلات مربوط به زمان، مکان برگزاری، محیط آموزشی و منابع آموزشی دوره های برگزار شده، بخش سوم پرسشنامه به بررسی موانع و مشکلات مربوط به محتوای آموزشی و تناسب آن با نیازهای آموزشی، و بخش چهارم پرسشنامه به بررسی موانع و مشکلات مربوط به ایجاد انگیزه و تشویق و ترغیب کشاورزان جهت شرکت در دوره های ترویج می باشد.

پس از اطمینان از روایی و پایایی پرسشنامه، تعداد 466 پرسشنامه در طی برگزاری دوره ها در بین کشاورزان شرکت کننده در دوره ها توزیع شد. که تمامی پرسشنامه ها توسط کشاورزان تکمیل شد.

داده های تحقیق با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. روش ها و تکنیک های آماری مورد استفاده در این پژوهش عبارتند از: آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین) و آمار استنباطی (آزمون خی) و همچنین روش وزن دهی (ارزش گذاری) سؤالات، در این روش چنانچه امتیاز

سؤال بین ۱ تا ۲/۳۳ باشد وضعیت نامطلوب، چنانچه امتیاز سؤال بین ۲/۳۳ تا ۳/۶۶ بدست آید وضعیت آن نسبتاً مطلوب و چنانچه امتیاز سؤال مورد نظر بین ۳/۶۶ تا ۵ بدست آید وضعیت مطلوب ارزیابی می گردد.

نتایج و بحث

۱- نتایج پردازش داده ها نشان می دهد که ۸۶/۹ درصد از کشاورزان شرکت کننده در دوره ها، مرد و ۱۳/۱ درصد از آنها زن، ۴۵/۹ درصد ساکن شهر و ۵۴/۱ درصد ساکن روستا، ۱۲/۷ درصد بی سواد، ۲۲/۲ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۳۰/۹ درصد دارای تحصیلات سیکل، ۲۱/۷ درصد دارای تحصیلات دبیرستانی، و ۱۱/۶ درصد دارای مدرک دیپلم هستند.

۲- موانع و مشکلات مربوط به روش های آموزشی و مروجین: همان طور که از جدول ۱ مشاهده می شود و با توجه به نتایج آزمون خن دو بر روی تک تک ماده های مؤلفه اول پرسشنامه کشاورز از نظر محل زندگی کشاورز و با توجه به اختلاف گویه ها در سطح معناداری (۰/۰۵) می توان نتیجه گرفت تفاوت معنی داری بین تعدادی از ماده های این مؤلفه از نظر کشاورزان شهرنشین و روستانشین وجود دارد و روش های آموزشی و مروجین در دوره ها از نظر اکثریت کشاورزان شهرنشین و روستانشین در سطح نسبتاً مطلوب می باشد.

یافته های این پژوهش با یافته های حاصل از پژوهش های کرمی (۱۳۶۱)، رئوفی (۱۳۶۷)، مظفری (۱۳۸۴) همسویی و هماهنگی دارد.

۳- موانع و مشکلات مربوط به زمان و مکان برگزاری و منابع آموزشی دوره های ترویج: همان طور که از جدول ۲ مشاهده می شود و با توجه به نتایج آزمون خن دو بر روی تک تک ماده های مؤلفه دوم پرسشنامه کشاورز از نظر محل زندگی کشاورز و با توجه به اختلاف گویه ها در سطح معناداری (۰/۰۵) می توان نتیجه گرفت تفاوت معنی داری بین تعدادی از ماده های این مؤلفه از نظر کشاورزان شهرنشین و روستانشین وجود دارد و زمان و مکان برگزاری و منابع آموزشی دوره ها از نظر اکثریت کشاورزان شهرنشین و روستانشین در سطح نسبتاً مطلوب می باشد.

یافته های این پژوهش با یافته های حاصل از پژوهش های ویر^۱ (۱۹۹۹)، کرباسیون (۱۳۸۳) همسویی و هماهنگی دارد.

---

^۱ Weir, 1999

۴- موانع و مشکلات مربوط به محتوای آموزشی و تناسب آن با نیازهای آموزشی: همان طور که از جدول ۳ مشاهده می شود و با توجه به نتایج آزمون خی دو بر روی تک تک ماده های مؤلفه سوم پرسشنامه کشاورز از نظر محل زندگی کشاورز و باتوجه به اختلاف گویه ها در سطح معناداری (۰/۰۵) می توان نتیجه گرفت تفاوت معنی داری بین تعدادی از ماده های این مؤلفه از نظر کشاورزان شهرنشین و روستانشین وجود دارد و محتوای آموزشی و تناسب آن با نیازهای آموزشی در دوره ها از نظر اکثریت کشاورزان شهرنشین و روستانشین در سطح مطلوب می باشد.

یافته های این پژوهش با یافته های حاصل از پژوهش های ایونسون^۱ (۱۹۹۸)، کرباسیون (۱۳۸۳) همسویی و هماهنگی دارد.

۵- موانع و مشکلات مربوط به ایجاد انگیزه، تشویق و ترغیب کشاورزان جهت شرکت در دوره های ترویج: همان طور که از جدول ۴ مشاهده می شود و با توجه به نتایج آزمون خی دو بر روی تک تک ماده های مؤلفه چهارم پرسشنامه کشاورز از نظر محل زندگی کشاورز و باتوجه به اختلاف گویه ها در سطح معناداری (۰/۰۵) می توان نتیجه گرفت تفاوت معنی داری بین تعدادی از ماده های این مؤلفه از نظر کشاورزان شهرنشین و روستانشین وجود دارد و ایجاد انگیزه، تشویق و ترغیب کشاورزان جهت شرکت در دوره ها از نظر اکثریت کشاورزان شهرنشین و روستانشین در سطح نسبتاً مطلوب می باشد.

یافته های این پژوهش با یافته های حاصل از پژوهش های کرمی (۱۳۶۱)، رئوفی (۱۳۶۷)، کرباسیون (۱۳۸۳) همسویی و هماهنگی دارد.

---

¹ Evenson, 1998

جدول ۱- میزان مطلوبیت، میانگین، سطح معناداری، درجه آزادی و خی دو، موانع و مشکلات مربوط به روش های آموزشی و مروجین دوره های برگزار شده

میانگین	مطلوبیت	سطح معناداری	درجه آزادی	خی دو	گویه های مؤلفه اول
۳/۱۸۲۴	نسبتاً مطلوب	.۱۵۴	۴	۶/۶۷۱	تا چه اندازه مروجین در ارائه محتوای آموزش از روش های آموزشی یکنواخت نظیر؛ سخنرانی استفاده می کنند؟
۳/۶۰۷۳	نسبتاً مطلوب	.۱۰۰	۳	۱۸/۸۹۹	تا چه حد مروجین در طول تدریس محتوای آموزشی از مشارکت شما در بحث استقبال می کنند؟
۱/۶۳۹۵	نامطلوب	.۰۱۹	۴	۱۱/۷۴۴	جهاد کشاورزی تا چه اندازه از مروجین خارج از شهرستان برای برگزاری دوره های ترویج دعوت به عمل می آورد؟
۴/۰۹۰۱	مطلوب	.۱۰۰	۴	۲۱/۳۳۴	عدم مهارت مروجین و تجربه کم او در تدریس تا چه اندازه در عدم شرکت شما در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی مؤثر بوده است؟
۱/۵۶۸۷	نامطلوب	.۰۴۷	۴	۹/۶۱۶	تا چه حد مروجین در ارائه اطلاعات کشاورزی، بین کشاورزان تبعیض قائل می شوند؟
۱/۸۱۱۲	نامطلوب	.۰۰۵	۴	۱۴/۹۶۹	تا چه اندازه مروجین آنطور که باید و شاید از مزارع کشاورزان بازدید می کنند؟
۳/۰۵۱۵	نسبتاً مطلوب	.۱۰۰	۳	۱۹/۶۲۵	تا چه اندازه مروجین اطلاعات تکراری را در دوره های آموزشی ترویج ارائه می دهند؟
۴/۲۸۹	مطلوب	.۰۰۲	۴	۱۷/۲۴۰	راهنمایی ها و توصیه های مروجین تا چه اندازه برای شما کاربرد عملی دارد؟
۳/۹۵۰۶	مطلوب	.۰۱۱	۴	۱۳/۱۰۵	تا چه اندازه جنسیت مروج (مرد یا زن) در کیفیت اجرای دوره های ترویج کشاورزی می تواند موفق تر باشد؟
۲/۱۴	نامطلوب	.۱۶۶	۴	۶/۴۷۶	مروجین تا چه اندازه از وسایل کمک آموزشی (فیلم، اسلاید و...) در ارائه محتوای آموزشی استفاده می کنند؟

جدول ۲- میزان مطلوبیت، میانگین، سطح معناداری، درجه آزادی و خی دو، موانع و مشکلات مربوط به زمان، مکان برگزاری، محیط آموزشی و منابع آموزشی دوره های برگزار شده

میانگین	مطلوبیت	سطح معناداری	درجه آزادی	خی دو	گویه های مؤلفه دوم
۲/۳۰۲	نامطلوب	.۱۰۰	۳	۵۹/۷۸۶	تا چه حد زمان برگزاری دوره های آموزشی ترویج کشاورزی با شرایط زمانی شما متناسب بوده است؟
۲/۲۷۹۰	نامطلوب	.۱۰۰	۴	۲۰/۹۳۲	تا چه حد دوره های آموزشی ترویج کشاورزی در طول سال، متناسب با هرفصل ارائه می شود؟
۲/۶۰۳۰	نسبتاً مطلوب	.۱۰۱	۴	۱۷/۶۹۷	مدت زمان دوره های آموزشی ترویج تا چه حد با حجم مطالب و محتوای آموزشی متناسب بوده است؟
۳/۴۵۰۶	نسبتاً مطلوب	.۰۷۴	۴	۸/۵۳۳	تا چه حد دوره های برگزار شده در طول سال متناسب با نوع محصولات کشت شده در منطقه بوده است؟
۳/۹۸۲۸	مطلوب	.۱۰۰	۳	۲۸/۳۴۶	دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه حد به صورت کوتاه و فشرده ارائه شده است؟
۴/۶۸۲۴	مطلوب	.۱۰۰	۳	۲۴/۸۳۳	تا چه اندازه با برگزاری دوره های آموزشی ترویج در سر مزارع کشاورزی موافق هستید؟
۴/۰۹۲۳	مطلوب	.۴۲۵	۳	۲/۷۹۳	تا چه حد فضای کلاس ها در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی از آرامش کافی برخوردار بوده است؟
۳/۹۱۲۰	مطلوب	.۱۰۱	۴	۱۹/۸۸۰	وضعیت ظاهری کلاس ها به لحاظ (نوع رنگ آمیزی، نور کافی، وضعیت مناسب صندلی ها) تا چه حد در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی مناسب بوده است؟
۴/۰۴۲۹	مطلوب	.۰۰۲	۴	۱۶/۸۹۴	وضعیت ظاهری کلاس ها در دوره های برگزار شده به لحاظ (نوع رنگ آمیزی، نور کافی، وضعیت مناسب صندلی ها) تا چه حد در یادگیری شما مؤثر بوده است؟
۲/۱۰۵۲	نامطلوب	.۱۰۰	۳	۳۰/۷۶۱	تا چه اندازه محتوای آموزشی دوره ها به صورت چاپی یا در قالب سی دی، در طی برگزاری دوره در اختیار شما قرار می گیرد؟
۲/۰۱۰۷	نامطلوب	.۲۴۰	۴	۵/۵۰۰	تا چه اندازه به منابع آموزشی لازم در دوره های آموزشی دسترسی آسان دارید؟

جدول ۳- میزان مطلوبیت، میانگین، سطح معناداری، درجه آزادی و خی دو، موانع و مشکلات مربوط به محتوای آموزشی و تناسب آن با نیازهای آموزشی

میانگین	مطلوبیت	سطح معناداری	درجه آزادی	خی دو	گویه های مؤلفه سوم
۳/۹۵۴۹	مطلوب	.۱۶۳	۳	۵/۱۱۹	محتوای آموزشی ارائه شده در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه اندازه در ارتقاء سطح دانش و مهارت کشاورزی شما موثر بوده است؟
۳/۵۵۷۹	نسبتاً مطلوب	.۱۰۰	۴	۲۰/۲۷۰	محتوای آموزشی ارائه شده در دوره های آموزشی ترویج تا چه حد کاربردی و متناسب با نیازهای آموزشی و شغلی شما طراحی شده اند؟
۳/۶۲۸۸	نسبتاً مطلوب	.۱۷۹	۳	۴/۹۰۵	مطالب ارائه شده در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه اندازه متناسب با سطح سواد شما بوده است؟
۳/۸۸۴۱	مطلوب	.۱۰۰	۳	۲۰/۱۸۳	مطالب ارائه شده در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه حد متناسب با تجارب قبلی شما بوده است؟
۳/۹۱۸۵	مطلوب	.۱۰۰	۴	۲۶/۷۵۰	مطالب ارائه شده در دوره های ترویج کشاورزی تا چه اندازه با عنوان دوره ها تناسب داشته است؟
۳/۵۲۱۵	نسبتاً مطلوب	.۱۰۰	۴	۱۹/۵۴۲	محتوای ارائه شده در کلاس ها، تا چه اندازه با محتوای ارائه شده در دوره های آموزشی قبلی مرتبط بوده است؟

جدول ۴- میزان مطلوبیت، میانگین، سطح معناداری، درجه آزادی و خی دو، موانع و مشکلات مربوط به ایجاد انگیزه و تشویق و ترغیب کشاورزان جهت شرکت در دوره های ترویج

میانگین	مطلوبیت	سطح معناداری	درجه آزادی	خی دو	گویه های مؤلفه چهارم
۴/۰۳۸۶	مطلوب	.۱۰۲	۴	۱۱/۶۸۶	شرکت در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه اندازه باعث رضایتمندی شغلی شما می شود؟
۴/۱۴۵۹	مطلوب	.۱۰۰	۳	۳۹/۹۱۱	استفاده از گویش محلی برای ارائه محتوا در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه حد انگیزه شما را برای شرکت در این دوره ها بیشتر می کند؟
۴/۲۶۸۲	مطلوب	.۱۰۰	۳	۲۱/۵۰۳	شرکت در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه اندازه به افزایش رشد کمی و کیفی محصولات شما کمک کرده است؟
۴/۴۲۷۰	مطلوب	.۱۲۰۹	۳	۴/۵۳۲	اهمیت دادن به دیدگاه ها و نظرات شما، در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه حد می تواند در تمایل شما برای شرکت در دوره های آتی مؤثر باشد؟
۴/۴۱۴۲	مطلوب	.۱۰۰	۴	۲۴/۱۶۲	تا چه اندازه به خاطر یادگیری مطالب و چیزهای جدید در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی شرکت می کنید؟
۲/۹۷۴۲	نسبتاً مطلوب	.۱۰۰	۴	۷۳/۲۰۱	تا چه حد امکان شرکت در دوره های آموزشی ترویج کشاورزی برای همه کشاورزان فراهم است؟
۴/۰۷۷۳	مطلوب	.۱۰۰	۴	۲۰/۳۹۲	آگاهی به موقع از برگزاری دوره های آموزشی ترویج کشاورزی تا چه اندازه در تمایل شما برای شرکت در دوره های ترویج کشاورزی موثر است؟
۱/۹۱۴	نامطلوب	.۱۰۰۴	۳	۱۳/۱۷۹	در دوره های برگزار شده تا حد از وسایل ایاب و ذهاب برای ترغیب شما به شرکت در این دوره ها استفاده شده است؟
۱/۸۹۲	نامطلوب	.۱۰۰۱	۳	۱۶/۴۳۵	در دوره های برگزار شده تا چه حد بوسیله دعوت نامه شخصی، تلفن، و... از شما برای شرکت در دوره های ترویج دعوت به عمل آمده است؟
۱/۳۱۱	نامطلوب	.۱۰۰۲	۴	۱۷/۴۰۲	تا چه اندازه در دوره های برگزار شده از مشوق هایی نظیر: بذر رایگان، کود رایگان و... جهت ترغیب شما به شرکت در دوره ها استفاده شده است؟
۴/۱۳۹۵	مطلوب	.۱۰۰۵	۲	۱۰/۵۶۳	دوره های آموزش ترویج کشاورزی تا چه اندازه توانسته موجب ارتقاء نگرش ها یا بوجود آمدن نگرش های جدید در شما شود؟
۱/۹۳۱	نامطلوب	.۱۰۰۴	۳	۱۳/۱۹۷	به نظر شما تا چه حد در برنامه ریزی دوره ها از مشارکت کشاورزان استقبال می شود؟
۴/۳۳۴۸	مطلوب	.۱۰۰	۲	۲۰/۰۰۹	شما تا چه حد کشاورزان دیگر را برای شرکت در این دوره ها تشویق می کنید؟

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

نتایج بدست آمده از یافته‌ها نشان داد که مشکلات و موانعی از قبیل، عدم تناسب زمانی دوره‌های برگزار شده با شرایط زمانی کشاورزان، عدم تناسب محتوای ارائه شده در دوره‌ها با نیازهای آموزشی و شغلی کشاورزان، استفاده کم از مروجین باتجربه و آگاه نسبت به مسائل روز کشاورزی، استفاده کم مروجین از وسایل آموزشی و کمک آموزشی، عدم دسترسی کشاورزان به محتوای آموزشی دوره‌ها در قالب محمل‌های اطلاعاتی چون جزوات آموزشی و سی‌دی، عدم اطلاع‌رسانی به موقع به کشاورزان در زمینه برگزاری دوره‌ها، عدم پیوستگی منطقی میان دوره‌های برگزار شده فعلی و پیشین، تکراری بودن محتوای ارائه شده، و عدم تناسب مفاهیم ارائه شده با سطح سواد کشاورزان و همچنین پایین بودن سطح سواد کشاورزان، نبودن مشوق‌های کافی جهت ترغیب و تشویق هر چه بیشتر کشاورزان برای شرکت در دوره‌های ترویج، از جمله مشکلات دوره‌های ترویجی برگزار شده در شهرستان دزفول بوده است، لذا با توجه به اینکه دوره‌های آموزشی ترویج کشاورزی صرفاً به منظور مساعدت به کشاورزان جهت رفع موانع و مشکلات پیش روی و ارتقاء آگاهی کشاورزی آنها برگزار می‌شود لازم است در برگزاری و برنامه‌ریزی این دوره‌ها به نظرات و دیدگاه‌های این قشر زحمت‌کش بیش از پیش توجه شود. با توجه به این که مخاطبان دوره‌های آموزشی ترویج، کشاورزان بزرگسال با ویژگی‌های جسمانی و شرایط سنی خاص هستند، لذا شایسته است مروجین برای ارتقاء کیفیت یادگیری این دوره‌ها در ارائه محتوای آموزشی به کشاورزان از وسایل آموزشی و کمک آموزشی بالاخص فیلم‌های آموزشی بیش از پیش استفاده کنند. به مسئولان و دست‌اندرکاران پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزشی ترویج کشاورزی متناسب با شرایط زمانی کشاورزان و همچنین متناسب با هر فصل زراعی برگزار شود. به مسئولان و دست‌اندرکاران پیشنهاد می‌شود جهت تشویق و ترغیب هر چه بیشتر کشاورزان برای شرکت در دوره‌های آموزشی ترویج از مشوق‌هایی چون کود رایگان، بذر رایگان و... استفاده شود. عدم استفاده از مروجین باتجربه و ماهر جهت تدریس در دوره‌های آموزشی ترویج در عدم تمایل کشاورزان به شرکت در این دوره‌ها تأثیر زیادی داشته است. پس لازم است مسئولان و دست‌اندرکاران امر از مروجین باتجربه و ماهر جهت برگزاری و تدریس در این دوره‌ها استفاده کنند. به منظور استفاده مستمر کشاورزان از مفاهیم ارائه شده، پیشنهاد می‌شود تا مسئولان و دست‌اندرکاران حتی المقدور در صورت امکان محتوای آموزشی ارائه

شده در دوره های ترویج را در قالب محمل های مورد استفاده کشاورزان (مانند سی دی و جزوات آموزشی) در اختیار کشاورزان قرار دهند.

منابع

- آدامز، ام.ای (۱۳۷۸): ترویج کشاورزی در کشورهای در حال توسعه، ترجمه ایرج ملک محمدی، کرج، نشر آموزش کشاورزی.
- اداره ترویج و نظام بهره برداری شهرستان دزفول (۱۳۸۶): گزارش عملکرد اداره ترویج و نظام بهره برداری در سال ۸۵.
- زمانی پور، اسداله (۱۳۸۶): آموزش کشاورزی در ایران: آغازی اشتباه و انجامی بی سرانجام، نشریه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ج ۳، شماره ۵، شهریور ۸۶.
- شاعری، محمد و حشمت الله سعدی (۱۳۸۲): راهنمای عملی مشارکت و ترویج منابع طبیعی، تهران، نشر پونه.
- کرمی، عزت اله و ابوظالب فنایی (۱۳۷۳): بررسی نظریه پردازی ها در ترویج، تهران، معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.
- مالاسیس، لویس (۱۳۶۹): جهان روستا، آموزش و توسعه. ترجمه اسدالله زمانی پور. بیرجند: دانشگاه بیرجند.
- مظفری، عباس (۱۳۸۴): بررسی و شناسایی نیازها و موانع آموزشی مریبان دوره های آموزش روستاییان برای ارتقاء سطح علمی و آموزشی آن ها در استان مرکزی، مجموعه مقالات همایش علمی آموزش کشاورزی کشور، سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور، تهران، آبان ۸۵، ص ۱۰۳.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۷۸): راهنمای تدوین گزارش پژوهشی و رساله پایان نامه تحصیلی، تهران، نشر پارسا.
- ون دن بن، بان و هاوکینز (۱۳۸۵): ترویج کشاورزی، ترجمه محسن تبرائی و اسدالله زمانی پور، مشهد، دانشگاه فردوسی.
- یعقوبی، جعفر و... (۱۳۸۴): بررسی مشکلات آموزش عالی کشاورزی در ایران و راهکارهای بهبود آن از دیدگاه دانشجویان سال آخر کشاورزی دانشگاه تهران، مجموعه مقالات همایش علمی آموزش کشاورزی کشور، سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور، تهران، آبان ۸۵، ص ۲۳۳.
- Evenson, Robert. e and Germano Mwabu (1998): **The Effects Of Agricultural Extension On Farm Yields In Kenya**, Economic Growth Center Yale Uneversity, September 1998.

- FAO(2001):**Agricultural and Rural Extension Worldwide:Options for Institutional Reform in the Developing Countries**, November 2001.
- Filipic,Martha (2008):**Agricultural and Extension Education**, College of Food, Agricultural & Environmental Sciences ,The Ohio State University.
- Karbsaioun, Mostafa(2004):**Usefulness Of Agricultural Extension Courses And The Competencies Of Instructors Of The Courses As Perceived By Farmers, Esfahan, Iran**, 22nd Annual Conference Proceeding, Florida.
- Weir, Sharada(1999):**The Effects of Education on Farmer Productivity in Rural Ethiopia**, Centre for the Study of African Economies Department of Economics, University of Oxford, March 1999.